

СИСТЕМА НАЦІОНАЛЬНИХ РАХУНКІВ ЯК ІНФОРМАЦІЙНА БАЗА СТАТИСТИЧНОГО ОЦІНЮВАННЯ ДОХОДІВ

Метою створення системи національних рахунків (СНР) є формування бази макроекономічних показників, необхідних для аналізу та прийняття рішень по проблемах здійснення економічної політики. СНР забезпечує всеохоплюючою та детальною інформацією щодо економічної діяльності в країні, а також щодо взаємодії між економічними суб'єктами, перш за все, секторами економіки, які цю діяльність проводять.

Одною з основних концепцій СНР є концепція доходу. В економічній теорії доход часто визначається як максимальна сума, яку інституційна одиниця може витратити на споживання без скорочення реальної чистої вартості свого капіталу. Проте чиста вартість капіталу може змінюватися в результаті отримання або виплати капітальних трансфертів, реальних холдингових прибутків (збитків), стихійних лих тощо. Перелічені операції та інші зміни в обсязі активів у СНР не належать до категорії доходу. Тому концепцію доходу, описану вище, можна прийняти лише якщо чиста вартість капіталу впродовж періоду не змінюється в результаті капітальних трансфертів, інших змін в обсязі активів та реальних прибутків (збитків).

Показники доходів у СНР є центральними: саме вони пов'язують виробництво зі зміною активів і пасивів. Рахунки системи дають можливість проаналізувати, як доходи утворюються в процесі виробництва; розподіляються між інституційними одиницями, які мають вимоги на створену в процесі виробництва додану вартість; перерозподіляються між інституційними одиницями за допомогою поточних трансфертів; використовуються домашніми господарствами, органами державного управління та некомерційними організаціями, які обслуговують домашні господарства, на кінцеве споживання та заощадження; використовуються як заощадження для фінансування нагромадження багатства.

Доходи, які інституційні одиниці отримують завдяки їх участі у виробничих процесах або в результаті володіння активами, які вони можуть використати для цілей виробництва, називають первинними. Джерелом утворення первинних доходів є додана вартість. Основний внесок у загальну додану вартість України здійснює сектор нефінансових корпорацій. Протягом 2005-2010 рр. питома вага сектора в створенні доданої вартості складала більше 60 %, проте останніми роками вона зменшується. Одночасно збільшується роль домогосподарств: за останні 5 років питома вага цього сектора в створенні доданої вартості збільшилася на 2,8 в. п.

Процес розподілу доходу розкладають на три фази: первинний розподіл, вторинний розподіл і перерозподіл у натуральній формі.

Складають два рахунки, які відображають, як доходи, що утворилися в результаті виробництва або в результаті володіння активами, розподіляються

між інституційними одиницями: рахунок утворення доходу й рахунок розподілу первинного доходу.

Рахунок утворення доходу відображає первинні доходи органів державного управління й одиниць, які безпосередньо беруть участь у виробництві. Аналіз розподілу між секторами балансуєвої статті рахунка – валового прибутку (змішаного доходу) довів, що впродовж останніх п'яти років найбільша питома вага належить нефінансовим корпораціям (більше 60 %) і домогосподарствам (майже 38 %).

Рахунок розподілу первинних доходів описує залишкову частину процесу первинного розподілу доходу. Він відображає для кожного сектора дані про прибуток, отримані та передані доходи від власності, а також оплату праці й податки на виробництво та імпорт за виключенням субсидій, отримані відповідно домашніми господарствами та державним управлінням. Балансуєча стаття рахунка – сальдо первинних доходів. Аналізований період характеризується збільшенням частки домогосподарств (майже до 68 %) та скороченням сектору нефінансових корпорацій (з 15 % до 10 %) у валовому національному доході, який являє собою суму валового сальдо первинних доходів усіх секторів економіки.

Національний доход на рівні економіки або валове сальдо первинних доходів на рівні сектора трансформується (через одержання й сплату поточних трансфертів) у наявний доход (процес відображаються в рахунку вторинного розподілу доходу). Наявний доход характеризує максимальну суму, яку сектор може витратити на кінцеве споживання товарів і послуг або спрямувати на заощадження. В структурі валового наявного доходу України найбільша питома вага належить домашнім господарствам, причому останніми роками частка сектора постійно збільшується, на другому місці – сектор державного управління, проте тенденція зміни частки цього сектора протилежна.

Сектор домашніх господарств отримує від органів державного управління й некомерційних організацій, що обслуговують домогосподарства, соціальні трансферти в натурі (процес відображається в рахунку перерозподілу доходу в натурі). З урахуванням цих трансфертів розраховують скоригований доход трьох відповідних секторів. В Україні за п'ять останніх років питома вага скоригованого доходу домогосподарств у валовому наявному доході зросла майже на 20 %.

Рахунок використання доходу відображає, яким чином домашні господарства, державне управління й некомерційні організації, що обслуговують домашні господарства, використовують наявний доход для придбання споживчих товарів і послуг. Частина наявного доходу, яку не витрачено на кінцеве споживання, являє собою заощадження відповідного сектора. Заощадження завершує послідовність рахунків доходів і взагалі послідовність поточних рахунків. Наступні рахунки відображають зміни в обсязі активів та зобов'язань та зміни чистої вартості капіталу.